

JARMO SUONSYRJÄ

SLAAVILAISEN KIRJASTON KIRJAVARAT

Keisari Nikolai I myönsi Helsingissä sijaitsevalle Aleksanterin yliopistolle vapaakappaleoikeuden v. 1828. Vapaakappaleoikeuden nojalla Helsingin yliopiston kirjastoon kertyi erittäin merkittävän venäläisen kirjallisuuden kokoelman lisäksi mm. puolalainen kokoelma Slaavilaiseen kirjastoon ja pääkirjastoon seuraavat erikoiskokoehnat: Arabica, Armeniaca, Estonica, Georgica, Hebraica, Caucasia, Lettonica, Lituania, Persica sekä Russica, joka käsittää länsimaisilla kielillä julkaistut venäläiset painaneet.

Näyttävin osa vapaakappaleaineistoa on vanha periodikakokoelma, joka on lukusalin yhteydessä avohyllyissä tutkijoiden vapaasti käytettävissä. Koska periodikasta on laadittu hyviä bibliografioita, on helppo osoittaa, että se on täydellisyydestä hyvin kaukana. Puuttuvat julkaisut ovat kuitenkin sellaisia, joiden ilmestyminen päättyi jo ensimmäiseen numeroon tai joka tapauksessa varsin nopeasti. Kokoelmista löytyy lähes kaikki keskeiset laajat kausijulkaisut ensimmäisestä numerosta alkaen oli sitten kysymys eri ministeriöiden aikakirjoista, tieteellisten seurain ja yhdistysten julkaisuista tai kirjallisista ja taidelehdistä tai mittavista lakisarjoista. Jo viime vuosisadan ensipuoliskolla alkaneet Gornyj zhurnal (Vuoriaikakirja) ja Morskoj sbornik (Merikokoelma) ovat pitäneet pintansa läpi kaikkien historian myllerrysten ja jatkavat edelleen ilmestymistään. Lääketieteen edustus on vahvat periodikassamme ja sitä kohtaan on kiinnostus kasvamassa, aiheeseen liittyneen sosiologisen aspektin johdosta. jotkut vierailijamme ihmettelevät sitä, että tsaarin pakkovaillan alla juutalaisilla saattoi olla oma tietosanakirjansa ja lukuisia sarjajulkaisuja.

Vapaakappaleina saaduista sanomalehdistä on parhaiten säilyneet vain pietarilaiset ja moskovalaiset lehdet. Periferiassa julkaistuista lehdistä on kokoelmissa yleensä vain joitakin yksittäisiä numeroita. Perimätiedon mukaan Suomalais-ugrilaisen seuran amanuenssi kokosi lehtileikkeet näihin lehtiin sisältyneistä suomalais-ugrilaisia ja altailaisia kansoja käsittelevistä artikkeleista. Tämä leikekokoelma kulkee Iljinskin kokoelman nimelle. Siitä on kahdeksan pikku kansiota käsittävä luettelo, joka alkaa seuraavalla informaatiolla: Liuskan vasemmassa yläkulmassa oleva numero tarkoittaa kansiota, jossa lehteä tai leikettä säilytetään. Merkintä II viittaa Iljinskin kokoelman järjestysnumeroon. Tämän tarkemmin ei ole katsottu aiheelliseksi luonnehtia varsin suurta ja mielenkiintoista kokoelmaa, joka monissa kirjastohakemistoissa perinnäisesti mainitaan Slaavilaisen kirjaston erikoisalueena. Iljinskin kokoelman leikkeet käsittävät sekä aikakauslehti- että sanomalehtileikkeitä vuosisadan alusta 1930-luvun ensivuosiin.

Vapaakappalekauden kokoelma rikastuttavat huomattavat kirjalahjoitukset. Keisarin kehotusta noudattaen monet koulut, yliopistot ja tiedeseurat lahjoittivat duplettejaan Aleksanterin yliopistoon. Moskovan yliopiston ohella Pietarin Tiedeakatemia lähetti yhden kappaleen kaikkia julkaisujaan ja duplettinsa sekä suurimman osan teologista ja juridista kirjallisuuttaan. Slaavilaisen kirjaston kannalta merkittävin lahjoitus on vuodelta 1832 ns. Aleksandrovin lahjoitus, joka käsitti 24 000 nidettä. Katariina II oli ostanut pääosan näistä kirjoista tiedeakatemian presidentiltä paroni J. A. Korffilta v. 1764. Tämän lahjoituksen mukana tuli Slaavilaiseen kirjastoon pääosa sen noin viidestä sadasta venäläisestä varhaispainatteesta kuten esimerkiksi ensimmäinen venäläinen venäjän kielioppi, akateemikko M. V. Lomonosovin Rossijskaja grammatika vuodelta 1755. Samasta lähteestä ovat peräisin Slavican käsikirjoitukset. A. Jörgensen väittää väitöskirjassaan *Universitetsbiblioteket i Helsingfors*

1827-1848 (1930), että tämä lahjoitus kohotti Helsingin yliopiston kirjaston opiskelijakirjastosta tutkimuskirjaistoksi. Aleksandrovin lahjoituksen sanotaan myös edesauttaneen uuden kirjastorakennuksen hankkimista yliopistolle.

Itsenäisyyden ajan laajin lahjoitus saatiin elokuussa 1956. Neuvostoliiton presidentti K. Voroshilov lahjoitti tuolloin Helsingin yliopistolle 3 154 kirjaa maansa uusimmista tuotannosta. Huomattava osa siitä oli kaunokirjallisuutta, myös käännöksiä. Kuvataiteiden ohella lahjoitukseen kuului teatteria, oopperaa ja museoita esitteleviä koruteoksia. Myös sanakirjat olivat hyvin edustettuina. Slavicin sanakirjahyllyköiden äärellä teke mieli väittää, että tässä näkyy sosialistisen suunnitelmatalouden voima. Asettamatta päällimmäiseksi taloudellista kannattavuutta on voitu laatia ja julkaista pientenkin kieliyhteisöjen monentyyppisiä sanakirjoja. Voroshilovin lahjoituksesta valtaosa oli tekniikan, fysiikan, kemian ja luonnontieteiden alaan kuuluvia teoksia. Tämä lahjoitus antaa hyvän läpileikkauksen Neuvostoliiton kirjatuoannosta 1950-luvun keskivaiheelta.

Helsingin kaupungin taidemuseossa oli v. 1984 vuosisadan alun venäläistä avangardea esittelevä laaja näyttely, jonka oli Moskovasta kerännyt kreikkalainen Costakis. Tätä näyttelyä täydensivät Slavicin parikymmentä futurismi-kirjaa, joiden kuvittajia ovat mm. Rozanova, Kruchenyh, Kandinski, Tatlin, Goncharova, Malevich, Hlebnikov, Burlukit. Siitä lähtien nämä teokset, joista monet ovat erittäin suuria harvinaisuuksia ja kohonneet hinnoiltaan tavoittamattomiin, ovat olleet näkyvimmin esillä tämän kirjaston aarteista. Viimeksi ne täydensivät keväällä Olga Rozanova -näyttelyä Tamminiemen kupeessa.

Venäläinen emigranttikirjallisuus on perinnäisesti kuulunut Slavicin keskeisiin hankintakohteisiin. Leninin elinaikanaan julkaistuista noin 130 teoksesta meillä on lähes kolmannes. Vallankumousta edeltäneistä julkaisuista pääosa näki päivänvalon Genevessä. Nämäkin ovat nykyään haluttuja keräilykohteita. Samankaltaisia vallankumouksellisia vihkosina, joiden julkisupaikka Geneven ohella usein on, Berlin, London, Paris, Praha ja Sofia kokoelmistamme löytyy toista tuhatta. Samantyyppistä aineistoa julkaistiin myös Pietarissa 1905-06 jolloin sensuuria ei ollut ja tilanne julkaisurintamalla jossakin määrin muistutti tämän päivän Pietaria.

Aarteita joita ei löydy Moskovon kirjastoista

Vuosi sitten osui käsiini Moskovon alueen kirjastojen emigranttiperiodikan luettelo. Sitä silmäillessäni omien kokoelmiemme arvo kohosi nopeasti. Mikäli tähän hakemistoon on luottamista Slavicassa on emigranttiperiodikaa selvästi enemmän kuin Moskovon kirjastoissa, joista lyötyy vain joitakin hajaosia suuristakin sarjoista, jotka täällä on ensimmäisestä numerosta alkaen. En enää hämmästele, että tutkijaryhmiä Moskovasta pyrkii tänne vähän väliä. Stalinin kautena vuosikartunta oli keskimäärin 1 000 nidosta. Meidän hankintaprofiilimme vastaava tarjonta ei sen suurempi ollutkaan. Kokoelmien luomisessa onnistuttiin verrattain hyvin. 1950-luvun puolivälissä tutkimus sai vapaammat kädet olojen muutoinkin helpottuessa. Kirjatuoannosta kuvaavassa bibliografiassa v. 1950 oli kielentutkimusta kuusi sivua, 1959 sen osuus oli jo 20 sivua. Slavicin kartunta kasvoi samassa suhteessa asettuen 3 000 – 4 000 välille joitakin harvoja satunnaisia ylöspäin heilahteluita lukuunottamatta. Moskovon ja Leningradin julkaisut olivat verraten helposti saatavissa. Kirjallisuuden vaihtosuhde oli myös mahdollista solmia tasavaltojen keskuskirjastojen kanssa. Kuitenkin myös näiden ulkopuolelle oli luotu korkeatasoisia tutkimuslaitoksia, jotka harjoittivat julkaisutoimintaa. Näiden tavoittaminen oli hyvin epävarmaa. Niitä saattoi pyydystää vain moskovalaisten keskusten vaihtoluetteloista. Niin kauan kuin postimaksut olivat kohtuullisia eikä erityislupia tarvittu Suomalais-ugrilaisen seuran edustajat saivat oman alansa kirjallisuuden henkilösuhteidensa avulla varsin hyvin. Jo usean vuoden ajan tälle tielle on

asetettu kaikenlaisia esteitä; syktyvkarilaisen oli saatava Leningradin Julkisesta kirjastosta propuska. Gorban uudistuspolitiikka alkoi näkyä kirja-alalla 1980-luvun lopulla. Neuvostoliiton kirjatuotannon 1950-luvulta lähtien julkistama Novye knigi SSSR (NL:n uudet kirjat) alkoi muuttua ulkoasultaan mutta ennen kaikkea sisällöltään. Tarjonta muuttui hetkessä paljon mielenkiintoisemmaksi. Alettiin julkaista jälkipainoksina vanhoja uskonnollisia teoksia uskonnonvastaisen propagandan sijasta, samoin länsimaisten uskonnonfilosofien käännöksiä. Käännöskirjallisuuden tarjonta yleensäkin moninkertaistui ja monipuolistui. Julkaistiin myös lännessä painettuja emigranttikirjoja, esim. Tolstoin tyttären muistelmateos, ja sosialismin aatteellisesti voimakkaan ja vireän alkukauden tuotteita. Uusien aikakauslehtien tarjonta on yhtä villiä kuin vuosisadan alussa. Niillä monillakaan ei tosin ole elinvoimaa. Toimitus on usein yhden henkilön varassa ja taloudellinen perusta puuttuu. Erityisesti uusien sanomalehtien levitys on enimmäkseen pelkästään katukaupan varassa. Vanhojenkaan lehtien toimitusvarmuus ei ole samalla tasolla kuin takavuosina. Tällä hetkellä näyttävät innostus ja ilmeisesti ulkoiset mahdollisuudetkin vähentyneen julkaisutoiminnan alalla. Kausijulkaisujen sisältö ei ole enää yhtä lailla kiinnostava kuin pari vuotta sitten. Julkaisujen tarjonta on romahtanut. Ennen viikoittain ilmestynyt Novye knigi on nyt syyskuun puolivälissä ennättänyt vasta numeroon 10. Pietarin kirjakauppojen tarjonta on kovin heiveröistä. Kadunvarsilla on tarjolla etupäässä koreita taidekirjoja, käännösdekkareita, kaikenlaista kioskikirjallisuutta ja siitinelonoppaita. Paikallisen asujaimiston mukaan tilanne on niin muutosherkkää, ettei kukaan voi sanoa, miten maa makaa viikon kuluttua